

### Mikko Korhonen 1936–1991

Meleg augusztusi nyár volt, amikor 21-én Budapesten elért a gyász hír: Veli-Mikko Korhonen professzor 1991. augusztus 19-én néhány napos betegség után váratlanul elhunyt.

Mikko Korhonen 1936. október 14-én Kuopióban született. Ugyanott járt iskolába, az érettségi vizsgát 1955-ben a klasszikus gimnáziumban tette le. Egyetemi tanulmányait 1955-ben kezdte el. Először ún. nemzeti tudományokat (finn nyelv és hazai irodalom, finn és összehasonlító népköltészet, finnugor néprajz) tanult. A filozófia kandidátusa vizsgát 1959-ben tette le. Ezután kezdte meg tulajdonképpeni finnugrisztikai tanulmányait. 1961-ben tette le finnugor nyelvtudományból az ún. laudatur vizsgát és 1965-ben szerezte meg a licenciátusi fokozatot. Doktori értekezését 1967-ben védte meg. Tudományos pályájának fontosabb állomásai: 1967-ben lett docens a Helsinki Egyetemen, 1969/1970-ben vendég-tanár a Münchener Egyetemen, 1973-ban rendkívüli egyetemi tanár a Helsinki Egyetemen, 1990-ben a Finn Akadémia kutatóprofesszora. Szakterülete számos intézményében aktív szerepet, több szervezetben vezető tisztséget töltött be: a Finnugor Társaság titkára (1965–1975), majd elnöke (1980–1990), a Hazai Nyelvek Kutatóintézete (Kotimaisten kielten tutkimuskeskus) vezetőségének az elnöke (1979–1982), az Oktatásügyi Minisztérium Külföldi Lektorátusok és Nyelvi Tanfolyamok Tanácsának (Ulkomaanlehtori- ja kielikurssiasiaien neuvottelukunta) elnöke (1984–1991). Korhonen számos publikációs sorozat munkatársa volt: például a Virittäjä szerkesztőségi tanácsának (1973–1991) és a Finnisch-ugrische Forschungen szerkesztőbizottságának (1981–1991) tagja. Tagja volt számos bel- és külföldi tudományos társaságnak. Tudományos érdemei elismerésül 1973-ban a Finn Tudományos Akadémia tagjává, 1986-ban pedig a Magyar Tudományos Akadémia tiszteletbeli tagjává választotta.

Mikko Korhonen tudományos tevékenysége a lappológiát, az általános uralisztikát, az ezeken alapuló nyelvelméleti kérdéseket és a tudománytörténetet öleli fel. Első cikkében a finn *heittää* 'dob' ige szemantikáját tárgyalja. 1967-ben jelent meg doktori értekezése: *Die Konjugation im Lappischen. Morphologisch-historische Untersuchung I. Die finiten Formkategorien* (364 l. + 1 térkép, MSFOu. 143). Ez a műve azonnal a vezető finnugor nyelvészek sorába emelte őt. Munkájában a nagy múltú finn lappológia hagyományait folytatja és jelentős új eredményekre jut. 1974-ben jelent meg műve második része: *Die Konjugation im Lappischen. Morphologisch-historische Untersuchung II. Die nominalen Formkategorien* (227 l., MSFOu. 155). Ez a két kötet nemcsak a lappológiát, de az általános uralisztikát is jelentősen előre vitte. 1969-ben jelent meg monografikus terjedelmű dolgozata (*Die Entwicklung der morphologischen Methode im Lappischen*, FUF 37), amely az általános nyelvészek körében is figyelmet keltett. Ebben a lapp flexió kérdéseit vizsgálja az őslapptól máig. A munkára a széleskörű problémalátás, a tipológiai változások figyelembevétele, a statisztikai és információelméleti módszerek alkalmazása jellemző. Meggyőzően bebizonyítja, hogy a lapp nyelv ma már nem tekinthető agglutináló nyelvnek, hanem fokozatosan fuzionáló–szimbolikus nyelvvé fejlődik.

Speciális kutatási területe volt a lapp — különösen a kolta-lapp — fonológia. Kutatási eredményei általában a saját maga által gyűjtött anyagon alapulnak. Pl.: *Ehdotus koltanlapin Suonikylän* (nyk. Sevettijärven) murteen fonemaattiseksi transkriptioksi (Castrenianumin toimitteita 1. 1971); *Zur Phonologie des Skotlappischen* (Symposion. Phonologische Analyse der uralischen Sprachen. Berlin 17–20. September 1974); *Zur Phonologie der skotlappischen Lieder* (JSFOu. 78. 1983); *Zur zentralen Problematik der terlappischen Phonologie* (BU 7. 1985).

Jouni Mosnikoff és Pekka Sammallahti lappológusokkal együtt lapp nyelvkönyvet (kalauzt) írt: *Koltansaamen opas* (Castrenianumin toimitteita 4. 1973). Mikko Korhonen lappológusi pályája betöltése Johdatus lapin kielen historiaan (1981) című hatalmas monográfiája. Ez a közel 400 lapos mű nagyrészt — elsősorban a morfológiai és morfológiai rész — a szerző saját kutatásain alapul. Modern szempontú történeti–összehasonlító nyelvtan a kisebb uráli nyelvek köréből eddig szinte alig jelent meg. Ilyennek tekintendő Arvo Laanest *Sissejuhatus läänemere soome keeltesse* 1975 (németül: *Einführung in die*

ostseefinnischen Sprachen. 1982) című munkája és az Основы финно-угорского языкознания című három kötetes mű, melynek egyes fejezetei azonban — sajnos — már megjelenésükkor is a kor tudományos színvonala alatt voltak. Korhonen monográfiája nem csupán lapp, hanem finnugor tekintetben is számos új kutatási eredményt tartalmaz. Éppen ezért nemcsak a lappológia, hanem más finnugor (uráli) nyelvek és az általános uralisztika művelőinek is nélkülözhetetlen kézikönyve. Például egyik további kutatásra ösztönző eredménye annak a kimutatása, hogy a lapp igei személyragok között vannak participiumi eredetűek, éspedig nemcsak az egysz. 3., hanem ktsz. és tbsz. 1., 2., 3. személyében is: ktsz. 1. *\*-jēn* < *\*ja/jä+n*: lapp N *lokki* 'mi ketten olvasunk', 2. *\*-bē-tē-dēn* > lp. N *-bæt te*: *gæc'cābæt te* 'ti ketten néztek', 3. *\*-bān* < *\*-pa/pā + n*: *dākkābā* 'ők ketten csinálnak', tbsz. 1. *\*-bē* < *\*-pa/pā*: *bāssāp* 'mosunk', 2. *\*-bē-tē-dē/k/* > lp. N *bēttit*: *vuoggjābēttit* 'úsztok', 3. *\*-jēk* < *\*ja/jä + t*: N *-ik, -uk*: *rāppik* 'kinyitják', *bissuk* 'maradnak'. Ez a felismerés gyümölcsözően alkalmazható más finnugor nyelvek igei személyragjainak a magyarázatában is (ilyen idevágó kísérlet például a jelen sorok írójának a magyar igei személyragok kialakulásáról írott dolgozata: NyK 90(1989): 143–161, JSFOu. 82(1989): 193–209). — Mikko Korhonen írta a Denis Sinor szerkesztésében megjelent *The Uralic Languages* című kézikönyvben (1988) a lapp nyelv leírásáról és történetéről szóló fejezeteket: *The Lapp Language; The History of Lapp Language*.

Mikko Korhonen általános uralisztikai írásaiban a tudományterület lényeges kérdései foglalkoztatták, és nem egy esetben új szempontokra, távlatokra irányította rá a figyelmet. Uralisztikai munkásságával jelentősen hozzájárult az általános nyelvészet fejlődéséhez is. A nyelvhasonlítás tág dimenziója, az alapnyelvi rekonstrukció, a tipológikus és ciklikus fejlődés voltak egyebek közt azok a központi kérdések, amelyek állandóan izgatták őt. A rekonstrukció, a nyelvtipológiai aspektus a témája egyetemi bemutatkozó előadásának (*lectio praecursoria*) is: *Oliko suomalais-ugrilainen kantakieli agglutinoina? Eli mitä kielihistoriallisista rekonstruktioista voidaan lukea ja mitä ei = Was Proto-Finno-Ugric an agglutinative language? Or what can and cannot be deduced from linguistic reconstruction* (Vir. 1974). A dolgozat fontos megállapításai: a. a rekonstruált nyelv annál agglutinálóbbról, minél régebbi állapotot tükröz; b. a morfonémikus váltakozásokat nem tudjuk az alapnyelvig visszavezetni; c. a korai ősfinn a morfonémikus váltakozásokat még nem ismerte: *\*nime*: *\*nimen* (ma: *nimi*: *nimen*), *kala*: *\*kala-j-ta* (ma: *kala*: *kaloja*), *\*kota*: *\*kota-j-ta* (ma: *kota*: *kotia*), *\*käte*: *\*käte-nä* (ma: *käsi*: *kätenä*), *\*kirves*: *\*kirvese-n* (ma: *kirves*: *kirveen*  $\lesssim$  *kirvehen*); d. a lapp távolodott el leginkább az agglutináló nyelvtípustól.

*On the reconstruction of Proto-Uralic and Proto-Finno-Ugric clusters* (JSFOu. 80. 1986) című dolgozatában arra az eredményre jut, hogy a rekonstrukciós eljárás gépies alkalmazása milyen téves képet ad az alapnyelv fonotaktikájáról. Az alapnyelvben a mássalhangzó-kapcsolatok száma nagyobb lehetett, mint amennyit az etimológiai anyag alapján rekonstruálni tudunk.

Sikerrel alkalmazta a megkülönböztető jegyek teóriáját az uráli (finnugor) morfológiai és szintaktikai kutatásokban. 1970-ben a tallinni finnugor kongresszuson tartott előadásában: *Merkmalhaftigkeit und Merkmalllosigkeit in den finnisch-ugrischen Lokalsussystemen* (CTIFU 1. 1975). Előadásában arra az eredményre jutott, hogy a hová-esetek (*latus*, *illatus* stb.) voltak a megkülönböztető jegyek szempontjából a jelöletlenek, a hol- és honnan-esetek pedig a jelöltek. A hová-eset szabálytalanabb, több alkategóriája van, legnagyobb a használati frekvenciája. A hová-eset a primér, ősbibb kategória, a másik kettő később jött létre. Tipológiai aspektus és univerzália kutatás áll az *Entwicklungstendenzen des finnisch-ugrischen Kasussystems* (FUF 43. 1979) című dolgozata homlokterében. Ebben a munkájában az egyes finnugor nyelvek és nyelvcsoportok esetrendszerei fejlődési tendenciáiból (névutók, koaffixumos összetett esetragok) von le általános következtetéseket. Egyik fontos megállapítása, hogy az összetett esetragok kialakulásában fontos szerepe lehetett az ikonicitásnak. Az alapnyelvben az ikonicitás még nem érvényesült. A helyhatározói eseteket mint részrendszert semmilyen diagramm nem különböztette meg a szintaktikai esetektől. Pl.: acc. *\*pesä-m*, gen. *pesä-n*, loc. *\*pesä-nä*, abl. *\*pesä-tä*.

Ezzel szemben a korai ősfinnben a külső és belső helyviszonyjelölő ragokat az ikonicitás révén egy morfológiai jegy különíti el az általános helyjelölő alakoktól: adessivus \**pesä-l-nä* stb., inessivus \**pesä-s-nä* stb.

Talán a legmélyebbre hatolt a nyelv lényegének megértésében és vizsgálatában 1980-ban a turkui finnugor kongresszuson tartott előadásában: Über die strukturaltypologischen Strömungen (Drifts) in den uralischen Sprachen (CQuiIFU, pars I. 1980). Dolgozatában a természettudósoknak a periodikus (ciklikus) fejlődésre vonatkozó teóriáját alkalmazza a nyelvtudományra. A ciklikusan körbe járó fejlődési sor: [flektáló] → izoláló → agglutináló → flektáló → izoláló nyelvek. Az agglutináló jelleg legjobban a volgai, a permi és az obi-ugor nyelvekben őrződött meg. Ettől a flektálás irányába a legnagyobb eltávolodást a lapp, az észti és a liv nyelv mutatja. Korhonen következtetéseiben a preuráli korig nyúlik vissza. A preuráli alapnyelv feltehetőleg izoláló típusú volt. Erre utal pl. a VS szórend: \**mene-mi* 'ich gehe', \**kota-mi* 'mein Haus'. Az izoláló típus mellett vall az uráli (< preuráli) nyelv szófaji felosztása is: 1. két szótagú fogalomszavak, 2. egy szótagú mutatószavak.

A nyelv keletkezésének, a tipológiai fejlődésnek, az univerzálék vizsgálatának szentelte a debreceni finnugor kongresszuson 1990-ben tartott előadását: Glottogenetik und Sprachgeschichte (CIFU VII. 1/A. 159–178). A következő antropológiai kutatási eredményekből, mondhatnánk axiómákból indul ki: Az ember őshazája Kelet-Afrikában, a Szaharától délre lehetett. Emellett szól egyebek mellett az a tény is, hogy ma is Afrikában a legnagyobb az ember genetikai variációja. A Homo erectus (200.000–300.000 évvel ezelőtt) és a Homo sapiens neanderthalensis még nem volt képes artikulált beszédet produkálni. Az persze lehetséges, hogy bizonyos hangkontrasztokat (magánhangzó-mássalhangzó, dentális-labiális) már meg tud különböztetni. A Homo sapiens (40.000–50.000 évvel ezelőtt) már ismerte az artikulált beszédet. A Homo Sapiens sapiens kb. 30.000–35.000 évvel ezelőtt került Európába. Nyelvi vonatkozásban az foglalkoztatja, hogy megváltoztathatatlanok-e a nyelvi univerzálék. A lineáris drift jellemző vonásai: a. a magánhangzó-harmónia egyre inkább visszafejlődik; b. az alapnyelvi szórend SOV volt, a mai fejlődési tendencia: SOV > SVO. Megállapítja, hogy ezek a driftek irreverzibilisek: ha eltűnnek, sohasem térnek vissza.

Mikko Korhonen tudományos imágója hiányos maradna, ha nem szólnánk röviden őstörténeti és tudománytörténeti munkásságáról. Suomen kantakielen kronologiaa (Vir. 1976) című dolgozatában a nyelvészeti és a régészeti periodizáció kérdéseit taglalja. Ebbe a témakörbe tartozik a következő cikke is: Suomalaisten suomalais-ugrilainen tausta historiallis-vertailevan kielitieteen valossa (in: Suomen väestön esihistorialliset juuret. 1985). Seppo Suhonennal és Pertti Virtarantával közösen szerkesztette a Sata vuotta suomen sukua tutkimassa (1983) című kiadványt, mely a Finnugor Társaság fennállása 100 éves évfordulója alkalmából jelent meg. Ebben hat finnugristáról — köztük Budenz Józsefről — ő rajzolt képet. 1986-ban jelent meg Finno-Ugrian Language Studies 1828–1918 című tudománytörténeti monográfiája, melyben találó portrékat rajzolt a finnugor kutatások sok jeles képviselőjéről. Kiemelném, hogy pl. A. Ahlqvist és A. Genetz személyét pozitívabban ítéli meg, mint a korábbi tudománytörténetezeket.

Mikko Korhonen legidőigényesebb munkái közé tartozik Y. Wichmann votják szógyűjtésének szótárrá szerkesztése. A szótár szerkesztési munkálatait az 1940-es években T. E. Uotila kezdte el. Korhonen közel tíz évig dolgozott a szótáron, amikor is a nyomdatechnika megváltozása miatt a szótárt kétszer kellett újból szedni. A szótári mű (Wotjakischer Wortschatz. Aufgezeichnet von Yrjö Wichmann. Bearbeitet von T. E. Uotila und Mikko Korhonen. Herausgegeben von Mikko Korhonen) végül is 1987-ben napvilágot látott.

Mikko Korhonen élete utolsó évében a Finn Akadémia keretében egy nagy projektet kezdeményezett: Az uráli nyelvek tipológiai struktúrája és fejlődése. Most már munkatársai feladata, hogy ezt a vállalkozást Mikko Korhonen szándékai szerint és az ő szellemében befejezzék. Váratlan halála akadályozta meg abban is, hogy Kielen synty című monográfiája elkészülhessen. Felesége, Ulla-Maija Kulonen szíves szóbeli közlése szerint ő fogja ezt a majdnem kész munkát sajtó alá rendezni.

Mikko Korhonen a világ vezető finnugor nyelvészei közé tartozott. Távozása nagy űrt hagyott maga után mind a finn, mind pedig a nemzetközi finnugrisztikában. Halála pótolhatatlan veszteség, mivel munkássága révén sok vonatkozásban meghatározóan hatott a modern finnugor nyelvtudomány fejlődésére. Személyében kedves, egyenes kollégát és barátot veszítettünk el, akinek kollegiális segítségére, közreműködésére mindenkor számítani lehetett. Tanítványaira, munkatársaira hárul a feladat, hogy tudományos terveit, félbemaradt munkáit befejezzék.

RÉDEI KÁROLY